

Kodanikeskne riik – rahvaalgatustest digiühiskonnani

Teele Pehk, Koostöö Kogu juht
5.06.2018

Head Riigikogu liikmed, professor Taagepera, hea õiguskantsler

Räägin sellest, mis on hästi ja kuidas saaksime veel paremini. Kahe näite varal: Anija Lüliti ja rahvaalgatused.

Kõigepealt Anija Lülitist. Kas teist keegi teab, mis see on? See on kogukondliku koostöö kiirendi üle 6000 inimesega vallas Kehra linna ümber. Tänavu kevadel korraldasid kohalikud elanikud Lüliti teist korda: kõigepealt koguti kohalikelt ideid, kuidas kodukohta paremaks muuta; seejärel hindas kohalik ekspertkogu, kas iga ettepanek ikka esindab avalikku huvi ja on teostatav. Seejärel aidati meeskondi moodustada, varustati neid töövõtete või -riistadega ning 12tunnisel tegevuspäeval viidi 24 väljavalitud ideed ellu. Valla ja kohalike ettevõtjate toel said korrastatud mänguväljakud, pargialad, lasteaia hoov ja klassiruumid. Arutati selle üle, kuidas kiire netiühendus valda saada ning kuidas jäätmekäitlust keskkonnahoidlikumalt korraldada. Seda kõike 300 inimese jõu ja nõuga. Jah, tõesti, paljud ettevõtmised olid sellised, mille eest peaks justkui vald ise hoolitsema. Kuid kui kohapeal on tahe ja energia olemas, siis on omavalitsuse roll mitte takistada, vaid hoopis võimaldada.

Teine näide. Neli aastat kehtinud rahvaalgatusõigus. Nagu väga hästi teate, tekkis see õigus Rahvakogust eesmärgiga võimaldada ühiskonnaelu korralduses suuremat osalemist. Kaks aastat tagasi alustanud rahvaalgatus.ee kaudu on 1000 digiallkirjaga parlamendi komisjonidele läkitatud 19 ettepanekut, igal nädalal lisandub osaluskeskkonda uusi algatusi ja arutelusid. Rahvaalgatusveebi kasutajaskond tõuseb pidevalt. Nelja aasta peale on otseseid tulemusi veel vähe ja eesmärk polegi alati seadust muuta või uut luua, pigem mingitele probleemidele osutada, võimalikke lahendusi välja pakkuda, avalik arutelu käivitada, ühisele otsusele jõuda. Näiteks rahvakogu teise tulemise – uue eakuse rahvakogu – kaudu tõusis eakana hakkamasaamise ja hoolduskindlustuse teema siinsamas saalis riikliku tähtsusega küsimuseks.

Miks ma neist räägin? Mis on Anija Lüliti ja rahvaalgatustel ühist?

Ühine on see, et mõlemad – Lüliti kogukondliku arengu meetodina ja rahvaalgatus laiema osalemisvõimalusena – on meie tänases ühiskonnakorralduses kui kidurad taimed. Neile pole loodud soodsaid kasvutingimusi, et levida ja mõjusust kasvatada. Mistõttu on ka me riigi korralduses ühisloome arenguvaru kasutamata.

Miks muidu toimub Anija Lüliti vaid kahe aasta tagant, mitte regulaarselt ja juba üle Eesti? Miks muidu suhtuvad neli aastat pärast kollektiivsete pöördumiste õiguse teket riigikogu komisjonid algatustesse valdavalt kui kodanike kirjadesse, millele vaja viisakalt vastata. Miks muidu näevad algatajad kurja vaeva, et 1000 digiallkirja kokku saada.

Kui vaadata tänast riigikorraldust, siis toimib see püramiidina, mille tipus on poliitiline tahe (või tahtmatus), püramiidi sees ministeeriumide eraldatud tornid kitsalt oma valdkonda suunavate arengukavadega ning püramiidi allosas rahvas, keda on vaja mingite otsuste

seadustamisse kaasata. Sellise korraldusega raiskame ühiskonnaliikmetena liiga palju energiat, aju- ja närvirakke vastandumisele, hirmutamisele, oma seisukohtade või teadmiste tõestamisele.

Samal ajal tõstavad nii meil kui mujal aina enam pead sellised nähtused nagu kaasav eelarve (mis on ka Anija Lüliti osa), mainitud rahvaalgatused, koos- ja ühisloome (*crowd-sourcing*), ühisrahastus, kodanikutehnoloogia (*civic tech*), strateegiline filantroopia, isetegemise kultuur, vabatahtlikkus kui elustiil, tõhus altruism, sotsiaalne ettevõtlus, spontaansed võrgustikud ja kogukondlikud liikumised.

Kui tahame olla uuenduslik ja inimsõbralik riik, on meil vaja kiirelt välja mõelda, kuidas soodustada aina levivamat „ühisloomelist voogu“. Meil on vaja süstida need ilmingud ja praktikad nutika ja väleda Eesti vereringesse. Meil on vaja ületada konflikt esinduskogude ja omaalgatuse või koosloome vahel.

Kohe räägin, kuidas.

Enne mõlema Anija Lüliti käivitamist leppisid vabatahtlikud korraldajad vallavalitsusega kokku, et Lüliti toimumise ajal ei vasta keegi kohalike elanike pakutud ideedele sõnadega „Ei saa, sest raha pole...“ või „Teistmoodi küll ei saa, sest alati on ühtmoodi tehtud“. Lepiti kokku „Saame küll ja koos veel paremini!“.

Kuidas saame sellist ühise eesmärgi nimel koostööd laiendada kogu riigile? Kuidas saame oma ühiskonna korralduse uutmoodi sisse lülitada? Kuidas Anija Lüliti sarnaste algatustega kasvatada üldist usku koostöösse ja ühisloomesse, selle kaudu suurendada usaldust?

Mis oleks, kui pöörame tänase riigikorralduse püramiidi ümber? Ülemises laias otsas oleksid ühiskondlikult kokku lepitud pikaajalised eesmärgid, mis teenivad iga inimese heaolu. Tagurpidi püramiidi keskmes on koosloome, partnerlus, arutelukultuur, digivõimaluste kasutamine seatud eesmärkide saavutamiseks – see „voog“, mida enne kirjeldasin. Ja tagurpidi püramiidi allosas on administratsioon, mis on pigem taustal. See võimaldab vabaühenduste või ettevõtete tegutsemist, loob soodsat keskkonda ühisloomele, abistab abivajajaid, tagab tingimused. Aga ei takista ega reguleeri üle. Helsingis linnas näiteks tehti nii, varasemate linnaametite asemele loodi neli valdkonda ning korraldati ümber elanikukeskne osalusmudel.

Eestil on kõik eeldused olemas: oleme väike paindlik riik nutikate inimeste ja digieelistega.

Kasutajakeskne riik aitab inimestel õnnelikum olla. Hollandi sotsioloog Ruut Veenhoven on tõendanud halduskorralduse ja inimeste eluga rahulolu vahel seoseid. Mida vähem bürokraatiat ja vohavat seadusloomet, seda paremini saavad ametnikud, huvikaitsjad, ühendid ja ettevõtjad tegeleda oluliste küsimustega. Mida rohkem on usaldust ja toetavat keskkonda, seda strateegilisem ja suurem mõju on kodanikalgatustel, sotsiaalsetel ettevõtetel, vabatahtlikel tegudel. Mida avatumalt ja rohkemate „omanikega“ ühiseid kokkuleppeid või strateegiaid ellu viia, seda väiksem on vajadus muutuse edenemist

kontrollida. Mida rohkem on avatud andmeid, seda kergem on nurjatute probleemide põhjuseid leida ja kasutajakeskseid lahendusi luua.

Mõelge, kui palju aega ja energiat hoiame kokku, kui õpime ühiskonnaliikmetena tegutsema ühiste eesmärkide nimel! Kui suuname energia koostööle ja koosloomele, tekivad tõenäoliselt palju võimsamad ja mõjusamad lahendused kui täna. Kujutage ette, kuidas Anija, Valga ja Võnnu Lülitiga ehitatakse eakate ja noorte perede ühiseid kortermaju, korraldatakse inimeselt inimesele sõiduteenust hajaasustuses. Tänu mõjusatele rahvaalgatustele lahendatakse keerulisi keskkonnaprobleeme ja testitakse uusi mudeleid. Kas või selliseid, mida Soome juba katsetab: konstruktiivne arutelukultuur ja digitaalsed diplomaadid konfliktide lahendamisel. Või nagu Šotimaal, kus valitsus hindab kokkulepitud raamistiku alusel oma edusamme inimõiguste ja säästva arengu eesmärkide täitmisel.

Meil kõigil on roll koostöökultuuri parandamisel.